

EDEBİ ELEŞTİRİ VE ELEŞTİREL HERMENÖTİK

Mehmet A. Akıncı* Prof. Dr. Yakup Çelik

Özet

Edebi eleştirinin üzerine oturduğu temel, anlama ve yorumlama etkinliğidir. Hermenötik kuramları işte bu gereksinime karşılık vermek üzere vardır. Edebi eleştiri ile hermenötik arasındaki bu doğal yakınlık edebiyat alanında yeterli ölçüde değerlendirilmiş değildir. Hangi eleştiri okulu olursa olsun edebi eleştirinin hermenötik çalışmalarından sağlayacağı kazanımlar çok fazladır. Yorum ve anlama etkinliklerine dil ve metin bağlamından kopmadan yanıt arayan bir hermenötik kavrayışı her şeyden önce edebiyata ve edebi eleştiriye hizmet edecektir. Eleştirel hermenötik ve genel olarak hermenötik, bir edebi eleştiri okulu olarak değilse de edebi eleştirinin zemini olarak anlama ve yorumlama uğraşlarına yön verebilecek imkânlar sunmaktadır. Bu imkânların neler olabileceğini değerlendirmek ve edebi eleştiri yaklaşımlarına yeni ufuklar kazandırmak üzere edebi eleştiri geleneklerinden çok daha eski ve köklü bir geleneğe sahip olan hermenötiği yakından tanımakla mümkündür.

Anahtar Sözcükler: *Edebi eleştiri, eleştiri, eleştirel hermenötik, hermenötik*

Abstract

The fundamental of the literary criticism is comprehension and interpretation activities. That is why hermeneutic theories are responding to this need. Its natural relationship between hermeneutics and literary criticism is not sufficiently evaluated in literature. No matter which school of criticism, literarycritism has much more objective swchich will provide from hermeneutic studies. Before anythingelse, a hermeneutic concept looking for answers to these activities without leaving the context of language and text will serve both of them. Critical and general hermeneutics as a principal of literary criticism not a school of its offer possibilities that will be able to shape these studies. It is possible to recognize closely hermeneutics having a much older and well-established tradition than traditions of literary criticism in order to evaluate what these possibilities will be able to and look new view points for approaches of literary criticism.

Key Words: *Literary criticism, criticism, critical hermeneutics, hermeneutics*

GİRİŞ

Türkiye’de edebi eleştiri, uzun bir emekleme döneminin sonunu müjdeleyen ışığı görebilmiş değildir hâlâ. Bireysel pratikler itibariyle hiç de yetkinlikten yoksun olmayan eleştiri uygulamalarının etkin ve kapsayıcı bir bütünlüğe ulaşmamasının ardında yatan nedenlerden en önemlisi belki de edebi eleştirinin zeminindeki akademik yatırım eksikliğidir. Edebiyat dergilerinin sayfalarında kalan, ancak üzerinden belli bir süre geçtikten sonra akademik araştırmalara konu olan edebi eleştiri örnekleri bir eleştiri geleneğinin veya eleştiri disiplinlerinin oluşması için yeterli veriler sağlamıyor ne yazık ki. Üniversitelerde ders olarak okutulan “edebiyat kuramları” ve “edebi eleştiri” konulu metinlerin hem nicelik olarak yetersizliği, hem de yaygın bilinirliğe sahip eleştiri literatürünün Türk dili ve edebiyatı uzmanlarınca hazırlanmamış olması da konuya ışık tutması bakımından önemlidir¹.

Türkiye’de edebi eleştirinin olgunlaşmasını engelleyen temel nedenlerden biri de edebiyat ve eleştiri dergilerinin okur ve izlerçevre beklentileri doğrultusunda bir eleştiri yaklaşımı sergilemeleridir. Başta eleştirinin yansızlığına aykırı olan bu tür eleştirmen davranışları, edebi eleştirinin kullandığı araç ve kaynakları da kısıtlamaktadır. Haliyle edebi eleştirinin salt eleştiri olmayıp “eleştirinin eleştirisi” olduğu gerçeği de görülmektedir. Bu ortam eleştirinin açılıp serpileceği imkânları sunmaktan çok uzaktır. Geriye kalan, bireysel çabaların özneteliğine sığınmak, tıkanmış eleştiri damarlarını açacak güçlü ve yetkin bir eleştirmen kişiliğini beklemektir.

Batı’da edebi eleştirinin dönemsel modalardan uzak durmadığı bir gerçektir. Modayı belirleyen ne olduğu ayrı bir tartışmanın konusu. Bununla birlikte, moda olan ve etkisini yitirip yerini bir başka eleştiri modasına bırakıncaya dek edebi eleştiri algısını belirleyen bu eleştiri okullarının bir eleştirme-nin tutumunu belirlediği, üretkenliğine yön verdiği ortadadır. Batı’da eleştiriye yön veren temel etken onun önünde ilerleyen felsefe geleneğidir. Saussure’den itibaren felsefeyi de etkileyen, bazı temel bakışların değişmesine yol açan dilbilim çalışmaları, dil felsefesi başlığı altında felsefeye ciddi katkılar-da bulunmuş, dönüşlü olarak felsefenin de dile ve özde edebi eleştiriye katkı sunmasına ortam hazırlamıştır. Bu noktada göz ardı edilmemesi gereken, dil felsefesinin ve hermenötüğün felsefenin olduğu kadar edebi eleştirinin (ve hatta edebiyatın) de konusu ve malzemesi olduğu gerçeğidir. Batı’da ulaştığı noktada bir bütün olarak insanlığın anlama ve yorumlama çabasını kuşatma iradesi taşıyan hermenötüğün edebi eleştiriden ayrı veya bağımsız düşünülmesi imkânsızdır. Hermenötik bu haliyle bütün bir edebi eleştiri uğraşısının ve geleneğinin oturduğu bir zemindir artık. İlgili hiç kimse-nin Heidegger’in, Gadamer’in düşünsel birikimine başvurmadan, Wittgenstein’ı dikkate almadan felsefe yapamayacak olması gibi, bu isimlerden ve ilaveten Derrida ve Barthes’in çalışmalarından yararlanmadan edebi eleştiri de yapılamaz görüşündeyiz.

ELEŞTİREL HERMENÖTİK EDEBİ ELEŞTİRİYE NE VEREBİLİR?

“Derrida felsefenin edebiyatın bir başka versiyonu, yorumlanması gereken bir başka metin olduğunu öne sürer; hakikati arayan bir bilim değil. Nitekim bilim de edebi bir metindir. (Wheeler, 2011: 201)” Bu yaklaşımın yalın bir aşırılığın ürünü olduğu söylenemez. Coleridge’in sanat ile eleştiri arasında keskin hiçbir ayrımın yapılamayacağı² şeklindeki savı da verili tanım ve kategorilerin dışına çıktığında anlam ve yorum faaliyetlerinin her alanda ortak bir entiteyi, hayati, konu edindiği gerçeğini dayanak alır. Doğal olarak edebi eleştiri de bu yapay ayrımlardan kopmak, bütünlüğü yakalamak zorundadır. Dilin ve yazının ötesinde duran hiçbir insan eylemi yoktur. Bilim dahil tüm insani üretimlerin, birbiriyle ortak bir zemini paylaşan, ortak bir dili kullanan metinler olduğunu söylemek bu bağlamda, onların aynı anlam ve yorum yasalarına tabi olmalarını da gerektirir. Öte yandan hermenötik, yorumun 19. Ve 20. yüzyılın bilim anlayışına koşut bir biçimde geliştirilen “nesnel kesinlik” öngörülerine karşıdır. Yorum, ister bilimsel ister edebi eleştiri olsun, dilin sunduğu imkânları ve tecrübeyi aşabilecek bir kesinlik iddiasında bulunamaz. Dahası bütün bu anlama çabaları “yorum”un dışında da değildir. Yorumun kabul edebileceği, ve ancak esnekliğiyle değerlendirilebilecek, sınırlar ise dilin ve tarihin sınırları ile aynı olmak durumundadır.

Edebi eleştiri, hermenötikten ve eleştirel hermenötikten düşünsel plandan uzak olmayışını bir ortak pratiğe dönüştürebilir mi? Bu çalışmanın tezi, cevabın kuşkusuz biçimde evet olduğudur. Eleştirel hermenötik, üstelik, tüm edebi eleştiri okullarının yöntem ve bakışlarına uygun bir temel olma özelliğine de sahiptir. Sözü edilen yaklaşımın “anlama” uğraşısına dönük birtakım sorgulamalardan ibaret olduğunu unutmadan, başlı başına bir eleştiri kuramı hususiyetleri taşımadığını göz ardı etmeden, edebi eleştiride nasıl kullanılabileceğine kafa yormalıyız. Elde edeceğimiz neticenin edebi eleştiri alanında yöntem katılığı sergilemeyen bazı sağlam ipuçlarını barındırması bizim için oldukça yararlı bir deneyimdir.

(...)Şu halde, ontolojik bakış açısından, eleştirel hermenötiğin bizim tarihsel, toplumsal ve kültürel evrenimizi oluşturan çelişkileri/uyumsuzlukları yansıttığı söylenmelidir. Bu dünya anlamın içinde, eylemin kalbinde ve deneyimle birlikte olduğu halde düzen ve karışıklıkların her zaman mümkün kalacağını temin edecek şekilde gerilimler ve boşluklar üzerine kurulmuştur. Pozitif ve negatif kutuplar dualitynin var olduğunu gösteren bu temel neden iledir ki, sözgelimi, toplumsal eklemlenmeye giden bir yol kendini dışarıda bırakmaya da dönüşebilir. Böylelikle bütün bu gerilimler, boşluklar ve ikilikler bu dünyanın en karakteristik özelliklerinden biri olarak muğlaklığı/çokanlamlılığı kutsamaya varır. (Roberge, 2011)

Roberge, kuşkucu bir bakışla irdelediği eleştirel hermenötiğin “çokanlamlılığı kutsadığı”nı söylerken üstü kapalı bir biçimde metinlerin

tek ve kesin bir anlamı olması gerektiğini mi dile getiriyor? Oysa bir parçası olduğu gelenek metnin hakikatine ulaşma iddialarını terk edeli çok olmuş. Eleştirel hermenö-tik (ve aslında hermenötik), ortaya koyduğu savları linguistiğin verileri dolayımına yerleştiği içindir ki anlama ve yorumlama faaliyetlerinin çıkarımlarına çok daha uygun bir şekilde çökanlamlılığı meşru gösterebilmektedir. Çökanlamlılık, yorumcunun kaçınamayacağı bir şeydir; çünkü metnin ve metni kuran dilin doğası böyledir. Hermenötiğin yasallaştırdığı çökanlamlılığı metnin arkasındaki bu doğada aramak gerekir her şeyden önce.

Hemenötik zaman zaman doğasındaki kavramsal ele avuca sığmazlık dolayımında eleştirilmiştir, fakat Gadamer'in (1992) söylediği üzere hermenötiğin "genel bir sistemlilik karşıtlığı değil, yöntemin istismarına karşı bir koruma" olduğuna dikkat etmek önemlidir. Hermenötiğin doğasındaki kavramsal ele avuca sığmazlık bağlamında, konunun acemisi olanların bu hususta diyaloga girebilecekleri genel bakış nitelikli birkaç başlangıç ilkesi mevcuttur. (...) Bu genel bakış, hermenötik yaklaşımın (a) açıklamadansa anlamayı gözettiğini, (b) yorumun öncelikli ve yerleşik konumunu kabul ettiğini, (c) yorumda tarihselliğin ve dilin rolünü teşhis ettiğini, (d) sorgulamayı bir karşılıklı konuşma olarak gördüğünü ve (e) çok anlamlılığa karşı rahat olduğunu aydınlatarak temel ilkelere vurgu yapmaktadır.

(...) Hermenötiğin yukarıda belirtilen beş temel karakteristiğine ilaveten, eleştirel hermenötik yaklaşımın kavramsallaştırılması içinde, ikilikler arasında bir yol arayan ve seslerin çöksesliliğine ışık tutan bir eleştirel tutum önerilmektedir. (Kinsella, 2006)

Kinsella'nın da vurguladığı şekliyle hermenötiğin çökanlamlılığa karşı geliştirdiği tavrı "kutsama/ meşrulaştırma" olarak değil de "çökanlamlılığa karşı rahat olmak" anlamıyla kabul etmek bizce de daha doğru bir tutumdur. Aşağıda bu anlayış doğrultusunda tarafımızdan hazırlanmış, "anlama" merkezli bir hermenötik anlama denemesi yer almaktadır.

ANLAMA VE YORUMLAMA FAALİYETİNİN ONTOLOJİSİ

Hikâyenin Hikâyesi

Dünyanın bir hikayesi vardır, evrenin bir hikayesi vardır, insanın bir hikayesi vardır. Dünya, evren ve insan birer hikayedir ve hepsi büyük hikayenin, asıl hikayenin unsurlarıdır. Başka her şey, anlamını bu hikayenin içinde bulunmaktan kazanan ve hiç de bağımsız olmayan alt hikayelerdir.

İnsan hikayenin herhangi bir unsuru değil, ana unsurudur ve varlığını hikayeye borçludur. Hikayenin tezahür etme şartı da insandır. Hikayenin sürekliliği insanla kurduğu bu dramatik ilişkiye bağlıdır.

Hikayenin bir başı ve sonu yoktur. İnsan hikayenin içinde bir yandan başlangıca bir yandan da sona doğru yol alır. Biri geriye, diğeri ileriye yönelmiş bu iki hareketle insan, hikayenin yapısını daha karmaşık hale getirir. "merak"

duygusu ile de hikayenin canlı ve sürekli olmasını sağlayan yine insandır.

İnsan, doğaldır ki içinde yer aldığı hikayenin müellifi değil kahramanıdır. Bununla birlikte hikayedeki yerini ve rolünü kavrama yeteneğine sahiptir. Ancak, yetenekli oluşu insanın hikaye karşısındaki konumunu şaşırmasına ve bir müellif gibi davranmasına da yol açabilmektedir. Bu durumun mahzuru nedir peki? Bir oyunda hem dramaturg, hem oyuncu, hem de seyirci olmak gibi bir şey...

İnsanın hikayeye varlığıyla ve aklıyla verdiği anlamlar başka başka şeylerdir. Birincisi hikayenin hikayesiyle, ikincisi ise insanın hikayesiyle ilgilidir. Bu ayrımın netlik kazandığı noktayı her insan fark etmeyecektir. Bu nedenle insan nerede kendisi olarak, nerede de hikayenin bir unsuru olarak ortaya çıktığını kolayca ayırmıyabilir. Bu ayırtırmayı gerçekleştirebilecek yegane araç dildir.

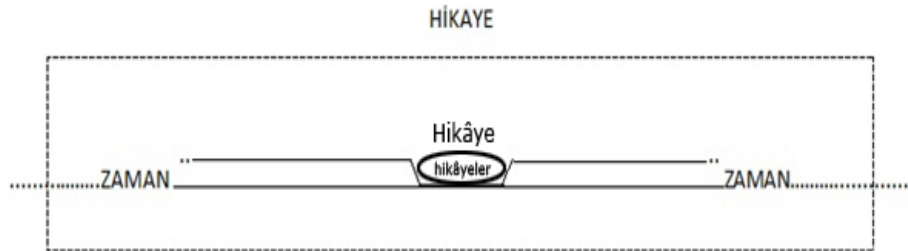
Dil, hikayenin mahfazası, hatta rahmi olmaklığıyla hikayenin yaratılış sürecine doğrudan ortaktır. Bu sayede hikaye salt tanrısal olmaktan çıkar ve insanileşir. Dil, insanlık tarihine katıldığı andan itibaren hikayenin inşasını ve sürdürülmesini de üstlenmiştir. Bu aşamada varlık-hikaye-dil üçlüsü arasındaki alışverişler nesnellığı ve neden sonuç ilişkilerini kuşkulu hale getirecek şekilde sembiyotiktir.

Anlatım ve hikaye aynı şeydir. Mesele dil olduğunda önemli olan anlatımın kendisidir. Betimlenen (tahkiye edilen) şey herhangi bir bilimin mevzusu dahilinde olsa da inşa edilen şey hikayedir. Hak vehakikat ise hikayenin dışındaki olgulardır.

Hikaye İçindeki Hikaye

Hikaye içinde hikaye bir anlatım³ sorunudur. Anlatım, kendi başına, asıl hikayenin içinde ortaya çıkan, ona eklenen bir olgu iken yeni bir hikaye kurmaya soyunmuştur zira.

Biz hikaye içinde hikaye dediğimiz zaman biri diğerinin içinde ve fakat birbiriyle karıştırılmayacak kadar birbirinden kesin çizgilerle ayrılmış iki şeyden söz etmiyoruz. Tam tersine, biri diğerinin içinde olsa da birbirlerinden ayırt edilemeyecek ölçüde birbirine karışmış, şekil ve sınır tesbiti neredeyse imkansız hale gelmiş kimyasal bir terkibi dile getirmeye çalışıyoruz.

Asıl hikaye adını verdiğimiz “varlığın zaman içindeki yolculuğu”

anlatımın biricik vasıtası olan dilin hem varlık sebebi, hem varoluş zemini, hem de sürekliliğinin teminatıdır. Asıl hikaye, dilin yaşamsal arketipidir. Şu halde dil “hikâye”nin taklidi olarak başka hikayeler kurmaktadır. Öte yandan dilin tahkiye etmeye çalıştığı hikâyelerden biri de asıl hikayedir.

Hikâye içinde hikaye öncelikle asıl hikayenin dile getirilme, anlatıma dökülme çabasının gösterilme-sidir. Yanı sıra herhangi bir hikaye de asıl hikayenin içinde, sözde bağımsız görünen “hikaye içinde hikaye”lerden biri olarak ortaya çıkar. Bu hikayeler bağımsız değildir, zira her birinin öznesi, nesnesi ve tüm diğer malzemeleri asıl hikayenin unsurlarıdır. Bu unsurları kabaca yer-zaman-ortam ve bunla-ra ilaveten dil ile sınırladığımızda hikaye içinde hikayenin asıl hikaye içinde belirginleştiği dış çerçeveyi işaretlemiş oluruz.

Hikayenin hikayesini bir sona bağlamak için insana ve hayata son verilebileceğine inanmak, bu olasılığı için içine katmak gerekir. Yaşam sürdükçe, zihinsel süreçlerimiz evrilmeye devam ettikçe hikayenin hikayesi de genişleyecek, en azından nicelik yönüyle daha karmaşık bir hal alacaktır.

Tahkiye (anlatım)

Anlatım, yaşamın ve varlığın yansılanmasıdır/betimlenmesidir. Anlatımın bir ucunda bilim, diğer ucunda sanat vardır. Bizim konu edindiğimiz meselede sanatı dil ve edebiyat karşılamakta, diğer sanatlar ise dilin kapsamına ve ilgi alanına girdikleri ölçüde meseleye dahil olmaktadırlar.

Betimleme, anlatımda yararlandığımız ilksel dil olayıdır. Bunda dilin kendisinin de bir betimleme biçimi oluşunun önemli bir payı vardır. Betimleme kavramların ve şeylerin sesler aracılığıyla sözcüklere dökülmesidir.

Anlatım yalın değildir. Betimlemede dilin özneliği⁴ anlatıma dahil olur. Bu, o metnin dilini kuran tüm alt öğelerin (inanç, tarih, kültür, coğrafi şartlar vb.) anlatıma dolaylı biçimde katılması veya daha sinsi bir biçimde sızması demektir.

Bizde yer ve zaman fikri uyandırmayan herhangi bir anlatım mümkün değildir. Mümkün olansa bizdeki herhangi bir bilgiye (hayal veya hakikat) karşılık gelmek durumundadır. Anlatımın bilmediğimiz bir dille yapılması da aynı şekilde imkan dışıdır. O halde anlatımın dış yapısını oluşturan bu unsurlar anlatıma her şekilde dahil ve müdahil olurlar.

Hikayeci (anlatıcı)

Anlatıcı, bir tanrı⁵ olsaydı, yahut Tanrı bir anlatıcı olsaydı biz bu mesele üzerine kafa yormak durumunda kalmayacaktık belki de. Ne var ki her ikisi de değildir ve anlatıcı, her iki durumun da mümkün olduğunu hatırlatırcasına vardır. Bu, biraz anlatımın tanrısal bir şey olmasından, biraz da anlatıcının her durumda anlattığı şeyin bir parçası olduğundan ileri gelir.

Anlatıcı yalın değildir. Kullandığı dille, deneyimleriyle, sahip olduğu dünya görüşüyle, yaşadığı zaman dilimiyle ayrı ayrı hikayeleri anlatımına katar. Katılma, anlatıcının bilinç düzeyinde gerçekleşmez. Daha çok kelimelerde ve

doğal bir biçimde yerini bulan, anlatının aslına ait olmayan bu öğelerin metne dahil olmasında anlatıcının herhangi bir kusuru yoktur.

Anlatıcı kendisini çepeçevre kuşatmış bir dilin içinde nefes aldığını fark etmez çoğunlukla. Biyolojik varlığı dışındaki tüm birikimini ve aidiyetini de aynı dile borçludur. Dil onun zihinsel varlığını sınırlandırmaktan çok öte, inşa etmiştir. O kadar ki, kendine ait sandığı düşünce ve duygulanımlar bile gerçekte dilin ona apriori sunduğu birtakım verilerden ibarettir. Anlatıcıyla dil arasındaki ilişki bebeğin ana rahmindeki durumu gibidir. Anlatıcı dil denen rahim içinde bir göbek bağıyla beslenen bebektir bu durumda. Ancak bu sembiyotik ilişkide anlatıcının da aynı göbek bağıyla, kendisini kuşatan dile bazı veriler göndermesi son derece olağandır.

Anlatıcının bir şekilde farkına vardığı dil, büyük ve soyut dilin sınırlı bir kısmına karşılık gelir⁶. Bu küçük dil milli dil dediğimiz şeydir ve daha ziyade belli bir kültür ve inanç havzasında oluşmuş, değişmeye ve gelişmeye veya yozlaşmaya son derece açık bir dildir. Anlatıcı bu dili kullanırken apriori sahip olduğu, nesnelliğini asla sorgulamayacağı ve yalnızca bir dilin doğal unsurları zannettiği belli bazı inançlarla hareket eder. Sözü ettiğimiz inançlar anlatıcının kendi ulusal dilindeki ad ve sıfatlarda hazmedilmiş bir biçimde yer alır öncelikle. Masum zannettiği bu kelimeleri kullanmaya başladığında anlatıcı, bilinçsiz olarak aynı inançları dile getiriyordur artık.

Kendisi de bir dil ürünü olan anlatıcının nesnelliğinden değil, kabul edilmiş ve belli bir asgari müstereğe ulaşmış, kolektifleşmiş öznelliklerden söz edebiliriz o halde. Böylelikle anlatıcının kendisine ait sayabileceğimiz olası öznelliklerin ayırımına varmamız daha kolay olacaktır.

Metin Olarak Hikaye

Metne söze veya yazıya dökülmüş anlatım diyelim. Bu noktada meselemize bir de edebiyat (literatür) dahil olmaktadır. Fakat biz metnin edebi yönünü çok da kurcalamaksızın yalnızca dil ürünü oluşuyla ilgili kalacağız. Aksi durumda metin yorumunun zengin dünyasında yolumuzu kaybetmemiz, mevzudan sapmamız işten değildir. Bu bağlamda metnin biçimi, söz dizimi ve hatta semantik sorunları ancak dolaylı olarak karşılaştığımız konular olacaktır.

Metin yapısı ve içeriği itibarıyla hikaye içinde hikayenin bir başlangıç ve bir sonla çerçevelenmiş halidir. Dünya üzerindeki ulusal veya kültürel dillerden biriyle söylenmiştir ve bu dili biliyor oluşumuz metnin kapısını aralamamız için yeterlidir. Hiç bilmediğimiz bir dille söylenmiş bile olsa onu çözme imkanımız vardır, çünkü nihayetinde bir dili vardır.

Tarihsel süreçte kutsal metinlerin yorumlanma çabasıyla ortaya çıkan hermenötik haklı olarak metnin kendisine odaklanmıştır. Zira metnin arka planında olup bitenin metne dahil edilmesi için herhangi bir neden yoktu.

Önemli olan anlatımın kendisidir. Hak ve hakikat hikayenin üzerinde ve ötesinde tutulmalıdır.

Anlam Susar Dil Konuşur

Metin söylemek istediğini söylemiştir söylemesine lakin muhatabının ne anlayacağını belirleme kudretine sahip değildir. Zira her ne kadar anlatım bir tür soyutlama yalıtma olsa da anlamsal sınırların çizilmesi salt anlatıma bağlı kalmayacaktır. Metin, bir dilin ürünüdür. Metin durduğu yerde dursa da dil hareket halindedir ve metnin dışındaki bu canlılık metne bir şekilde sızmaya meyillidir.

Dil⁷ konuşur. Dil, metnin suskun kaldığı yerde metin adına da konuşabilmektedir. Dil hem lisan bağlamıyla hem de metni okuyan kişinin dağarcığıyla metin üzerine konuşurken anlamın derin suskunluğu göz ardı edilir. Metnin suskunluğu da aslında yaratıcısının suskunluğudur.

Metin gerçekte tek anlamlı olmak durumundadır. Bazı mecazlarla çifte anlam sağlanıyor gibi gözükse de hakikatte anlatıcının iletmeye çalıştığı anlam tektir⁸. Bir metnin hem öyle hem böyle anlaşılabilmesi anlatım kusuru veya

Anlamın Metin İçre Sürekliliği

Olup bitmiş bir olayı, bir durumu, bir yaşam kesitini, kurgulanmış bir düşünceyi, bir tasarımı söze döktüğümüzde ona yaşamsal bir süreklilik kazandırmış oluruz. Artık, cansız olduğu varsayılan, öyle de olması gereken o şey söze bürünüp metne döküldüğünde süreklilik kazanır. Bu, bir tür canlılıktır. Ve bu canlılıktır ki, sözün yerinde durmaz, ele avuca sığmaz, zaptedilemez bir şey olmasına yol açar. Metin açısından bu canlılık bir sağlık alameti değildir. Sağlıklı bir metnin ölmüş, canlılığını yitirmiş olması gerekir. Metnin anlamının zaman içinde yolculuğuna devam etmesi sözün kılıktan kılığa girmesine neden olur. Zaman içinde ortaya çıkan çok anlamlılık metnin yorumunu “saçma”ya yakınlaştırır. Yorumcu, bir nihayete kavuşturamayacağı çabasıyla saçma bir meşguliyet içindedir bu durumda.

Anlamın sürekliliği söz parçacıklarının ve kelimelerin yaşıyor olmasıyla ilişkilidir. Sözcükler ve söz parçacıkları metnin inşa edildiği döneme mahsus kalmadıkları, varlıklarını daha sonra da sürdürdükleri için taşıdıkları anlamın saflığını ve sağlığını bozarlar. Onların yaşamsal sürekliliği anlamın aleyhine işler.

Anlama Anlamlandırma

Metin yorumu, anlama çabası olduğu kadar anlamlandırma girişimidir de. Anlamanın pasif, anlamlandırmanın saldırganca etken olduğu kabul edilirse metin yorumu her iki durumda da kendine özgülüğünü koruyacaktır. Anlama daha yalın, katkısız ve masumdur. Anlamlandırma ise tüm ikame araçlarını cesurca kullanır, eyleyici tutumuyla “anlam”ı sağlamaya çalışır. Bu yönüyle anlamlandırma serbest çalışır ve yeni bir inşaya koyulur. Anlama içeriden hareket ederken anlamlandırma dışarıdan bakıyor olmanın avantajını dışarıdan kurguluyor olmaya tahvil eder ve bir tür kopma gerçekleşir.

Anlamlandırma yeni bir yapı kurar. Örneği ortada olan asıl yapının karşısına diktiği yapı onunla bire bir aynı olmak iddiasındadır. Aynadaki

görüntü gibi. Anlamlandırma bir ayna vazifesi görüp aynı görüntüyü elde etse de, gösterdiği şeyin “dışarıdan” olmasını ve içeriği tutturup tutturamadığının anlaşılabilir kalmasını engelleyemez. Öte yandan anlama, kuşkulu da olsa bir içerik sunma ihtimalini taşır bünyesinde. Bunu da çözmeye giriştiği yapıyı yıkıp parçalamadan başarması imkansızdır, zira henüz bir metin ultrasonografisi icat edilmiş değildir. Bununla birlikte metin yorumcusunun tercihi “anlama”dan yana olmalıdır.

Yorumcu, anlama çabasında metne teslim olmaya çalışan bir yabancıdır. Yabancılığından sıyrılıp anlamsal bir dönüşüm geçirme uğraşısı verir.

Okuma Okumaları

Dilin yapısı ve içeriği anlamın niteliğine dair sorunları da beraberinde getirmekte ve “anlam”ın aranışında farklı okumalar yapmayı zorunlu kılmaktadır.

Nesneleri ve şeyleri imlere imgelere dönüştürerek tasarıma girişen dil kendini ilksel anlamdan kopma uzaklaşma zaafından koruyamaz. Buna ilaveten dilin iç dinamiklerine dayalı parçalı yapısı ve her insan tekinin özgül katkılarıyla çoğalan parçalanabilirliği anlamı değilse de anlama ve anlamlandırma işlemlerini, giderek dili, bir öznellikler yumağına çevirmektedir.

Dilin öznellikleri birtakım anlam frekanslarının varlığına götürür bizi. Metin çözümlemesinde hangi anlam frekansında ilerleyeceğimiz hususunda bazı önyargılar dışında hiçbir başvuru kaynağımız yoktur.

Yüz yüze kaldığımız sorunsal, yolculuğu sırasında patikayı kaybeden bir kimsenin yolu bulabilmek uğruna yeni bir patika açmaya girişmesine benzer. Açtığı yolun kaybettiği patika üzerine düşmesi ihtimali bir ihtimal olmaktan öteye geçmeyecektir.

Okumalar, asıl anlamın ortaya çıkarılması çabasına matuf bazı kışkırtıcı ümitler içermenin yanı sıra asıl anlamın üzerinin örtülmesi tehlikesini de beraberinde getirir. Serbest veya sınırlanmış her okumada okuyucunun bilgi ve becerileri metnin verilerine karışır. Okuyucu kendi okumasına dışarıdan bakmak, okumasını da okumak zorundadır.

Okumanın arkeolojik bir kazı eylemine dönüşmesi mümkün müdür? Okuyucu ile metin arasında sıradan bir okuma eyleminde ortaya çıkan anlam katmanlarını “anlam”a hanel getirmeden ayrıştırmanın tek mümkün yolu okuyucunun kendini zihinsel bir teşrihten geçirmesidir. Bu işlemin kaç aşamada gerçekleştirilebileceği, ne kadar süreceği öngörülemez. Yine de bu işlemin birkaç aşama ilerlemesiyle en azından anlama eylemi bir imbiikten geçirilmiş olacaktır. Ne olduğunun bilinemeysi ne kadar kötüyse ne olmadığının öğrenilmesi imkanı da bir o kadar iyidir.

Okumanın ön hazırlığı okunacak metinle aynı inşa malzeme ve tekniklerinin elde bulunmasını gerekli kılar. Okunan metindeki ve okuyucunun zihnindeki kavramlar üst üste geldikçe okuma eylemi görece sağlıklı bir seyirde yürür. Sözü edilen durumun gerçekleşmesi de sözlükbilim, literatür

hakimiyeti ve bağlam bilgisiyle mümkündür. Bunlardan herhangi birindeki eksiklik okumanın keyifliğine yol açar.

Metnin bağlamıyla okuyucunun bağlamı her zaman aynı düzlemde buluşmaz. Kaldı ki, anlatıcının bağlamı bile metnin bağlamından uzak düşebilmekte, anlatıcının söz üzerindeki hakimiyet kusurları niyet ve ürün arasında koşturmayan örnekleri doğurabilmektedir. Okuma öncesi hazırlık anlatıcının öngördüğü biçimde tezahür etmediğinde de amaçlanmayan okumalar baş gösterebilmektedir. Fakat bu olumsuzluklar daha ziyade okuyucunun sorunlarıdır. Metnin anlatıcısı hayatta değilse, okuyucu bu sorunu çözmeye tek başınadır artık. yardıma çağıracağı dilsel veriler de kendisinden daha yetkin olmayacaktır.

Metin Çözümlemesi Ve Nesnellik

Dilbilimin verileri herhangi bir metnin çözümlenmesinde yeterli imkanı sağlıyor gibi görünür. Ancak bir metnin onu oluşturan milli dilden daha başka (daha fazla) bir şey oluşu dilbilimsel verilerin sağladığı imkanların tam ve nesnel bir çözümleme yapmada yetersiz kalmasına sebep teşkil eder. Zira bir metni kuranın dil olduğu algısı tuhaf bir yanılsamadır. Aksine dil, varlığını metnin ardındaki soyut gerçeklikten alır. Bu soyut gerçeklik, yani bir bütün olarak yaşam olmasaydı dil de ortaya çıkmayacaktı.

Dilin ortalama zihinsel becerilere sahip her insanda bir işlerlik vasatı oluşturabilmesinin arkasında dilin yansıtıldığı yaşam (olay ve olgular) vardır. Bu yüzden dilin ilettiği şey bir bildirim olduğu kadar zengin bir yaşam çağrışımları bütünüdür de. Biz metnin karşısında birtakım ses, işaret ve kaidelerle yüz yüze gelmenin ötesinde yaşamla, yaşam kesitleriyle buluşuruz. Metni zihnimize almaya başladığımız andan itibaren o zengin çağrışımlar dimağımıza hücum eder. Hafızamızdaki deneyimler ve bu deneyimlerin çağrışım imkanları anlatılanla örtüştüğü ölçüde metinle kurduğumuz yakınlık ilerler ve metni “anladığımız”ı hissetmeye başlarız. Tersine, bir uzaklık söz konusu ise aradaki mesafeyi kapatmak için de yine bu deneyim ve çağrışımları kullanmaktan başka çaremiz yoktur.

Bir metnin sunduğu bildirim metnin alıcısı durumundaki insanların genel ortalamasına hitap ettiğince anlaşılır olacaktır. Eğer elimizdeki metin bir bilmece değilse, yani çoğunlukça deneyimlenmiş bir olgunun söz oyunları ile ifade edilmiş hali değilse ve yine de anlaşılacak için yeni veri veya deneyimler gerektiriyorsa o zaman “çözümleme”yi hak ediyor demektir.

Şu halde metin yorumcusu, metni indirgeyerek vasata şamil kılmaya çalışan kimsedir. Bir anlamda, ortalamanın üstündeki bir dili ortalamanın diline uyarlamaya çalışan kimsedir.

*YTü Yüksek lisans Öğrencisi

¹ En çok bilinen ve yararlanılan ilk örnek: Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, Berna Moran (İngiliz Dili ve Edebiyatı uzmanı), Daha az yararlanılan ikinci örnek: Edebiyat Kuramları, Ali İhsan Kolcu (Türk Edebiyatı uzmanı)

² age. S.281

³ Anlatım sözcüğü metinde tahkiye (narration-narrative) ile eşdeğerde kullanılmaktadır.

⁴ Bu sorunun aslında bilimsel metinlerde de mevcuttur. Ancak bu metinlerin ele aldıkları şeylerin nesnelliği dilin öznelliğinin göz ardı edilmesine veya hiç fark edilmemesine yol açmaktadır. Bir diğer sebep de bilimsel alanda, andığımız dilin önemini ve önceliğini ikinci plana atacak başka dillerin mevcudiyetidir: sayılar, işaretler, şekiller, nesnelere vb.

⁵ Modern anlatıda anlatıcının bu konuma yerleşmiş olması tesadüfün dışında gerekçelere sahiptir.

⁶ 'Güzel' kavramına sahip olmakla büyük soyut dile, "güzel" kavramımızın niteliğinin ne olduğuyla da kendi ulusal ve kültürel dilimize ait oluruz. Her durumda aidiyetimiz belli bir edilgenlik taşır.

⁷ Burada hem bir organ olarak insan tekinin konuşmasına hem de bir lisanın işlevselliğine işaret eder.

⁸ Metnin veya metindeki bir bölümün çok anlamlılığı iki şekilde de kastedilenin tek olması zorunluluğunu değiştirmez. Anlatıcı ya metnin iletiyor görüldüğü mecaz ve gerçek anlamları bir arada vermeye çalışıyordur yahut da bunlardan birini. Her iki durumda da metni tek anlamlı saymamız gerekir.

KAYNAKÇA

Jonathan, Roberge, 2011, What Is Critical Hermeneutics, ^a The Author(s) 2011 Reprints and permissions: sagepub.co.uk/journalsPermissions.nav DOI: 10.1177/0725513611411682 the.sagepub.com

Kinsella, E.A, 2006, 'Hermeneutics and critical hermeneutics: exploring possibilities within the art of interpretation', Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research 7(3), Art. 19, available at <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/145/319>, accessed 28 May 2013.

Wheeler, Kathllen M., 2011, Romantizm Pragmatizm ve Dekonstrüksiyon, Çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yay., İstanbul